

Bir Toplumsal Hafıza İnşa Unsuru Olarak Ziya Gökalp'in Kültürel Ulusçuluk Yaklaşımı*

 <https://doi.org/>

 [10.55107/turksosbilder.1132408](https://doi.org/10.55107/turksosbilder.1132408)

Ömer TEMİZKAN

temizkan.o@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-7770-6015>

Bir ulus devlet olarak Türkiye birçok kültürün beraber yaşadığı ancak kimi zaman politik olarak sorunlarla karşılaştığı bir ülkedir. Modernizmin tüm dünyada yol açtığı etnik ve kültürel temelli problemler, daha yeni bir süreç olarak postmodernist çerçevede artık tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin hali hazırda tartışmakta olduğu bu konu farklı taraflarca etnik, kültürel ya da dinsel temelli çözüm önerileriyle gündemde her zaman yer almaktadır. Çalışmamızda, imparatorluk sonrası kurulan Cumhuriyet içerisinde de bu problemleri gören ve bir çözüm önerisi olarak Ziya Gökalp tarafından "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" olarak idealize edilen düşünce örgüsü yeni kurulmuş bir cumhuriyetin toplumsal hafıza inşasının bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Cumhuriyet büyük bir imparatorluk bakiyesine sahip olmasına rağmen Ziya Gökalp'in kültürel milliyetçilik olarak kavramsallaştırdığı ve cumhuriyetin toplumu optimum bir noktada birleştirmesini beklediği bu düşünce ile, süreklilik arz eden ancak yeni bir yapılanma ile kırılmalar yaşayan toplumsal hafızayı da kültürel milliyetçilik üzerinden şekillendirmektedir. Etnik temelli bir çözümden kültürel paydaşların gözetildiği bir çözüm ortaya konmaktadır. Dolayısıyla Ziya Gökalp'in ulusçuluğunun da etnik temelli olmaktansa kültürel olması toplumsal hafızanın kültürel nosyonlar üzerinde inşa edilmesine olanak sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Toplumsal Hafıza, Milliyetçilik, Kültürel Milliyetçilik, Modernleşme

* Bu makalenin bir kısmı 6-7 Aralık 2012 tarihinde Denizli'de düzenlenen Türk Tefekkür Dünyası Bilgi şöleninde sunulmuştur.

Bir Toplumsal Hafıza İnşa Unsuru Olarak Ziya Gökalp'in Kültürel Ulusçuluk Yaklaşımı*

Ömer TEMİZKAN

Abstract

As a nation-state, Turkey is a country where culture encounters problems together, but sometimes politically. Ethnic and cultural-based problems caused by modernism all over the world have started to be discussed in the postmodernist framework as a newer process. This issue, which Turkey is currently discussing, is always on the agenda with ethnic, cultural or religious-based solution proposals by different parties. In our study, the pattern of thought idealized as “Turkification, Islamization, Contemporaryization” by Ziya Gökalp, who saw these problems in the republic established after the empire, and as a solution proposal, is considered as an element of the social memory construction of a newly established republic. Despite the fact that the republic has a large empire heritage, Ziya Gökalp conceptualizes it as cultural nationalism, and with this idea that he expects the republic to unite the society at an optimum point, it shapes the social memory, which is continuous but experiencing ruptures with a new restructuring, through cultural nationalism. From an ethnic-based solution, a solution that considers cultural stakeholders is revealed. Therefore, the fact that Ziya Gökalp's nationalism is cultural rather than ethnically based allows the social memory to be built on cultural notions.

Keywords: *Ziya Gökalp, Social Memory, Nationalism, Cultural Nationalism, Modernizm*

Bir Toplumsal Hafıza İnşa Unsuru Olarak Ziya Gökalp'in Kültürel Ulusçuluk Yaklaşımı

Ömer TEMİZKAN

1. Giriş

Fransız Devrimi ve akabinde gelişen Sanayi devriminin toplumlarda yarattığı değişim rüzgârı 1800'lerin sonlarında imparatorluklar için tehditkar bir siyaset ortaya çıkarmış ve ardından imparatorlukların yıkılması ile ulus devletler ortaya çıkmıştır. Dünyanın bu çalkantıları içinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti de bir ulus devlet olarak halkının toplumsal hafızasında mevcut kendi tarihinden, kültüründen, toplumsal yapısından kopmadan ancak Batıda olduğu gibi bir teknolojik ilerlemeyi de önceleyen politikalarla yeni devleti inşa etmiştir. Birçok ideoloji devletin hâkim ideolojisi olmak için tartışılabilir da Ziya Gökalp'in dile getirdiği kültürel milliyetçilik, imparatorluk bakiyesi bütün toplulukları kapsayıcı bir nitelikte olması sebebi ile diğerlerinden farklılaşarak öne çıkmıştır.

Gökalp'e göre "Türk milliyetçiliği, kültürel bir ideali ve toplumsal dayanışma ve birliğin temelini oluşturacak bir yaşam felsefesini temsil ediyordu. Aslında Gökalp, bunun her türlü milliyetçilik için de geçerli olduğuna inanmıştı. Onun milliyetçiliği, ırkçı ve yayılmacı olmayan, eşitlikçi bir milliyetçiliktir." (Parla, 2001:56). Bu kapsayıcılığı sadece etnik temelli bir inşaya bırakmayan kültürel milliyetçilik, toplumsal hafızaya alınan bütün kodları kullanabilme yeteneğine sahip bir yaklaşımdır. Ziya Gökalp'in Durkheim'den mülhem kullandığı kolektif vicdan kavramı da bu noktada toplumsal hafızaya denk düşmektedir. Modernleşmenin henüz yıkıcı yüzünü göstermediği, mekânın sadece yer olarak düşünüldüğü dönem bağlamında kültürel milliyetçilik ve toplumsal hafıza arasında kurulan ilişki geçmişini vurgulayarak içinde bulunulan anı inşa etmenin araçlarını ortaya koymaktır. Zira Gökalp tarihin sadece insanlığın hafızası olmadığını, insanlığın vicdanı olduğunu da belirtir ve çalışmalarının merkezine Türk uygarlık tarihini almaktadır.

Milleti tüm düşüncesinde önemli bir noktaya konumlandıran Gökalp "millet bir manevi şahıstır ki duygu, düşünce ve ortak çalışmaktan ortaya çıkan gerçek bir ruha, canlı bir vicdana sahiptir. Fertleri harekete geçiren ve idare eden bu milli ruh, bu toplumsal vicdandır" (Gökalp, 1976:70) diyerek milletin önemini vurgulamaktadır.

2. Ziya Gökalp ve Düşüncesi

Ziya Gökalp 23 Mart 1976 yılında Diyarbakır'da dünyaya geldi. Askeri Rüştiye mektebinden 1890 yılından mezun oldu. Aynı yıl babasının vefatı ile Gökalp'in eğitimini amcası devraldı. Amcası Hacı Hasip Efendi'den İslam Felsefesi, Arapça ve Farsça dersleri alan Gökalp 1891 yılında Diyarbakır Mülki İdadisinin sınavını kazanarak bu okulda eğitimine devam etti. Osmanlı iktidarına olan muhalifliği bu yıllarda bütün öğrenciler 'padişahım çok yaşa' diye bağırırken onun 'Milletim çok yaşa' diye bağırması ile görünür olmuştur. İdadinin son yılında intihar girişiminde bulundu ve kurşunla yaralandı. 1895-96 yıllarında İstanbul'da parasız eğitim almasına olanak sağlayan Baytar mektebine yazıldı. Osmanlı'nın ve Avrupa'nın çalkantılı dönemi olan bu yıllarda Hürriyet düşüncelerinden etkilenen Gökalp 1899 senesinde tutuklanarak 10 zindanda kaldı. 1909 yılında İttihat ve Terakki Partisinin genel merkez üyeliğine seçildi ve milli mücadelenin başladığı yıl 1919'da ittihatçılarla iş birliği yaptığı suçlaması ile sürgün edildi. İki yıl sürgünde kaldıktan sonra 1921 yılında Mustafa Kemal'in çabaları ile serbest bırakıldı ve ilk meclise 1923 yılında Mustafa Kemal'in desteği ile Diyarbakır milletvekili seçildi. 1924 yılının Ekim ayında İstanbul'da dünyaya gözlerini kapatmıştır (Erdem, 2008; Erişirgil, 1984).

Ziya Gökalp kendi dönemi ve izleyen dönemlerde etkili olan ve ele aldığı problemleri Batı düşüncesinden hareketle çözümlenmeye çalışmıştır. Hilmi Ziya Ülken onu bu yaklaşımından dolayı "en etraflı ve sistematik bir tarzda görmüş olan ilk büyük mütefekkir" (Ülken, 2007: XXXIII) olarak belirtir. Ülken gibi Berkes (1985:200) "bilimsel yöntemlere inanmış bir düşünür" diyerek değerlendirir. Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp (1984) kitabının yazarı Mehmet Emin Erişirgil ise Gökalp'in kendisi ve dönemi üzerindeki etkisini bizzat bu kitap ile ortaya koymaktadır. Modernitenin tahakkümünü güçlendiren ve kapitalizmin yarattığı tüketim toplumunu ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kitle toplumu kültürünün çözümlenmesi açısından Ziya Gökalp'in önemine değinen Orhan Türkdoğan ise ülkemiz sorunlarının çözüme kavuşturulmasında Gökalp'in fikirlerinin yeniden değerlendirilmesinin önemi vurgularken Halil İnalçık ise Gökalp düşüncesinin yüzyıla damga vurduğunu ifade etmekte, Emre Kongar tarafından da bazen sosyolojik anlamda sistematik tutarsızlıklar yaşasa da sosyolojinin ve ulusal ideolojinin Türkiye'de öncü ismi olduğunu belirlemekte, ulusun bunalımlı bir döneminde bilimsel ve düşünsel rolünü oynamış, tarihe geçmiş olan bu düşünürün' fikirlerinin toplu bir muhasebesinin yapılması gerekliliği de Niyazi Berkes tarafından vurgulanmaktadır (Türkdoğan, 1998; İnalçık, 2000; Kongar, 1996; Berkes, 1985, Erdem, 2008).

Ziya Gökalp Askeri Rüşdiye'de okurken Rüşdiye müdürü İsmail Hakkı Bey'den Fransızca dersleri almış ve öğrendiği bu dil onun Batı literatürünü incelemesine araç olmuştur. Ziya Gökalp "Gustave Le Bon, Alfred Fouille, Gabriel Tarde gibi düşünürlerin fikirleriyle tanışmıştır" (İnalçık, 2013: 237). Gökalp İstanbul'da Baytar mektebinde okurken özellikle Henri Bergson'un eserlerini okumuştur. Hatta Bergsoncu tavrını ileri götürerek "Ali Canip ile yaptığı mülakatta kendisini Bergsoniyen olarak takdim ediyordu." (Yeğin, 1956: 84-85).

Başta yukarıda adı geçen düşünürlerden etkilenmesine rağmen Emilie Durkheim sosyolojisinin sıkı bir takipçisi olan Gökalp, Durkheimci sosyolojinin etkisi ile "Türk Sosyoloji Ekolu"nü hayata geçirmiştir (Gürsoy ve Çağcıoğlu, 2006:95). Bu minvalde pozitivist sosyoloji yapmaktan yana bir eğilimi olan Ziya Gökalp'in toplum

Bir Toplumsal Hafıza İnşa Unsuru Olarak Ziya Gökalp'in Kültürel Ulusçuluk Yaklaşımı **Ömer TEMİZKAN**

teorisi üzerinde Durkheim'in görüşlerinin etkileyici olduğu da açıkça bellidir (Heyd, 2002:39). Bu etkilenmeler içinde Ziya Gökalp milleti kültürel bir temelde ele alan, toplumsal vicdana ya da bir başka deyişle toplumsal hafızaya vurgu yapan bir anlayışla kültürel milliyetçilik kavramını kullanmış ve milliyetçiliği etnik bir sınırlılıktan kurtararak imparatorluk bakiyesi bütün unsurları kapsayacak şekilde genişletmiştir. Gökalp'in bu düşünce örgüsü Cumhuriyetin kurumlarının ve toplumun inşasında önemli bir ufuk açmış ve bu yönde politikalar geliştirilerek uygulanmıştır. Bugünkü bakış açısı ile Gökalp milliyetçiliğin uç noktalarına konumlandırılabilir ancak dönemin şartları açısından ve Türkiye'nin tarihsel serüveni bağlamında Gökalp'in düşünceleri tekrar değerlendirilmeyi hak etmektedir.

3. Toplumsal Hafızanın İnşası ve Ziya Gökalp'te Kültürel Milliyetçilik Kavramı

Milliyetçilik her zaman tartışmalı bir konu olmuştur. Bunun temel nedenlerinden birisi kavramın sahip olduğu siyasi anlam ve 20. yy.'da Avrupa'da trajik sonuçlara yol açan birtakım deneyimlerdir. Bu tartışmanın üzerinde uzlaşılabilir bir noktaya taşınması ise geçmiş pratikler göz önünde bulundurulduğunda mümkün görünmemektedir. Bir taraftan kudretli bir geçmiş vurgusu ile toplumsal hafızadan çağrılıp, o anda açılan mesajlar ve bu mesajlarla oluşturulan bir gelecek söylemi milliyetçiliği hem popüler hem de öteki olarak konumlandırılmaktadır.

Modernleşme ile başlayan geçmişten koparak, hatta yıkarak yeniyi inşa etme eğilimi Avrupa ve batıyı model alan toplumlarda yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Modernleşmenin getirdiği problemler bir ölçüde aşılmış olsa da günümüz dünyası toplumları eskiye nazaran daha hızlı değişim süreçleri ile siyasi, kültürel ve ekonomik anlamda birçok problemle karşı karşıya gelmektedir. Bu problemlerin başında kültür ve kimlik konuları gelmektedir. Erken modernite dönemlerinin tekilci yapısına karşın küreselleşme ve postmodernite süreciyle artık net bir şekilde hissedilen çok taraflı yapılar bu problemlerin aşılmasında güçlükler yaratmaktadır. Bu noktada toplumsal hafıza hem milliyetçi bir bakışla geçmişin kudretinin taşıyıcısı hem de geleceğin inşasının temel bir bileşeni olarak görülmektedir. Nitekim toplumsal hafıza, Maurice Halbwachs tarafından toplumsal bir olgu olarak görülmüş ve bu bağlamda toplumsal koşullara bağlı olarak gerçekleşen aktif bir olgu olarak değerlendirilmiştir.

Milliyetçilik kültürel, etnik ve sivil olarak temel birkaç kategoriye alınarak iyi ve kötü milliyetçilik ayrımı yapılmaya çalışılsa da doğası itibari ile muğlak olan bu kavramı iyi ve kötü olarak nitelemek zordur. "Ulus, milliyet, milliyetçilik; çözümlenmek bir yana her birinin tanımlanabilirlik açısından son derecede kötü bir şöreti" (Anderson, 1995:17) olduğu da bilinmektedir. Çünkü bu kategorilerin hiçbirisi birbirinden bağımsız değildir. Bu zoraki ayrımın bir yanı, siyasal ya da sivil milliyetçilik olarak adlandırılan, bölgesel temelde yurttaşlık esasına dayalı ve çoğunlukla Batı Avrupa'da ki örneklerine göndermede bulunulan iyi milliyetçiliklerdir. "Bu tür milliyetçilik barışçı, evrensel, hümanist bir sahip olarak tanımlanmaktadır" (Akıncı, 2014:133). Diğer yanı ise etnik kökene ve etninin ortak değerlerine vurgu yapan, etnik milliyetçilik ile kültürel-tarihsel kimliğe dayanan kültürel milliyetçilik olarak adlandırılan 'kötü' milliyetçiliklerdir. Kötü milliyetçiliklere örnek olarak ise azınlıkların baskı altına olduğu, otoriter/faşizan milliyetçilikleri gösterebiliriz (Gökalp, 2007:285). Ancak birçok açıdan bu ayrım sorunludur. Bu ayrım hem Batının oryantalist tavrı olarak yorumlanabilir, hem de bu ayrımı yapmak için yeterince nitel farklılıklardan söz edemeyiz. Bunun yanı sıra bu iki tip milliyetçilik birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır. Bu sebeple, "milliyetçilik sahip olduğu kuvvetli ideolojik karaktere rağmen, mutlak anlamda sağ, sol ya da herhangi bir dinsel görüşün politikası olarak tanımlanamaz" (Karakaş, 2006:61). Çünkü milliyetçilik bunlara tabi değildir, rengini bağlamından alır ve "millet kavramından aşkın bir güç, tinsel bir ilke çıkarma" (Takiş, 2006:7) istencinin belirginleşmiş bir ifadesidir.

Tablo 1: Etnik ve Sivil Milliyetçiliğin Karşılaştırmalı Temel Özellikleri

	Kimliğin Özü	Üyeliğin Dayanağı	Yabancılara Bakış	a- Dış İlişkiler b- Dışlama Şekli
Etnik	Doğal Özellikler	Ortak Özellikler	Bütünüyle Farklı	a-Karşılıklı düşmanlık b-Tahliye, içeride homojenleştirme
Sivil	Belirsiz Rutinler ve Gelenekler	İçsel Yakınlık	Tanıdık Değil	a-Etkileşim b-Farklı davranma

Kaynak: Tempelman, Sasja. "Constructions of Cultural Identity: Multiculturalism and Exclusion", *Political Studies*, 47:17-31., 1999, s.19

Kültür kavramı da milliyetçilik gibi birçok tanımla açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak millet ve kültür kavramlarının iç içe geçmişliği, milliyetçiliğin tanımlanmasında ki güçlükler, özellikle milliyetçilik bağlamında bir kültür tanımının yapılmasının önünde bir engel teşkil etmektedir. Buna karşın kültür, milliyetçiliğe kıyasla

Bir Toplumsal Hafıza İnşa Unsuru Olarak Ziya Gökalp'in Kültürel Ulusçuluk Yaklaşımı Ömer TEMİZKAN

daha belirgin anlatımlara sahiptir. Kültür kavramı genel bir kullanım çerçevesinde bir toplumun sanatı, edebiyatı, adet ve gelenekleri ile dilini ifade etmektedir. Sosyoloji terminolojisi ile söyleyecek olursak, kültür demek bunlardan başka durumları da ifade etmek demektir. “Kültür, bir toplumun üyelerinin ya da toplumdaki grupların yaşam biçimlerine göndermede bulunur” (Giddens, 2000: 18). Kültür esas itibari ile bir toplumun topyekün kurumlarının tümünün bir toplamıdır.

Bir toplumda var olan tüm kurumlar ve bu kurumların varlığını sağlayan dinamikler kalıplar, yargılar, roller kültür kavramını oluştururlar. Hiçbir kültür bir toplum olmadan var olamaz ve hiçbir toplumda kültür olmadan var olmaz. Zira sosyalleşme dediğimiz süreç toplumsal bir eylemdir ve toplumu var eden şey o toplumun kültürüdür. Birey gerek ulusal gerekse yurttaş kimliği için gereken verilerin tamamını kültür vasıtası ile edinir. Kültür nesilden nesile aktarılan, kendisine mensup olan bireyleri belirleyen ve onların hayat pratikleri vasıtası ve çevresel koşullara göre yeniden inşa edilen dinamik bir kavramdır. Bu aktarımda toplumlar, etniler, dinler ve bu türden diğer tüm sosyal gruplar toplumsal hafızayı kullanırlar. Toplumsal hafızada kodlanan bütün toplumsal öğeler hem sürekliliği hem de bir arada yaşamayı sağlayacak ilkeleri sağlarken toplumda hafızayı sürekli olarak besler ve inşa eder. Nitekim Assmann'ın belirttiği gibi “hafızanın oluşumunu sağlayan, sabitleştiren unsur toplumdan geçmektedir” (Assmann, 2015: 43). Bu bağlamda toplumun en temel nüvesi olan kültür, etnik merkezci bir yaklaşımdan daha kapsayıcıdır. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi etnosentrist ve oryantalist bir bakışla iyi ve kötü ayrımı yapılarak kültürel milliyetçilik kötü olarak konumlandırılmaktadır.

Kültürün toplumsal olması, milliyetçiliğin bağlam olarak kültüre eklenmesi durumunda kültürel milliyetçiliği ortaya çıkarmaktadır. Ortak kültürel köklere ve ortak bir gelecek kurgusuna sahip olarak kültürel milliyetçilik, milli kültürün orijinal ve gelişmişlik halini etniler ve bireyler üstü bir söylem olarak sunar. Bunu yaparken toplumsal hafızanın konumlanacağı mekanlarda ihtiyaç duyar. Bu mekân yer olabileceği gibi kültürün herhangi bir alanı ya da tamamı da olabilir. Dolayısıyla milliyetçilik birçok açıdan ortaya konarken toplumsal hafızanın konumlandığı yerlerden hareketle geçmiş ve hatıralarla bağ kurularak şimdide millet yeniden inşa edilmektedir. Bu bağlamda, kültürel milliyetçilikte, bir etnik temelden ziyade toplumsal hafızada daha çok kesişme noktası olan kültürden hareketle, milletin kültürüne ve dolayısıyla kültürel bir varlık olarak milletin devamlılığına sahip çıkan bir düşünce biçimidir (Livanelioğlu, 1998:52). Ancak bu sadece teorik bir tanımdır ve pratikte kültürel ve etnik milliyetçilikler birçok noktada kesişme noktalarına sahiptir.

Dünya, temellerini aydınlanmaya kadar götürebileceğimiz artık insanın kendisinin farkına varıp geleneksel kimliklerinden özgürleşen, başkasına zarar vermeden akıl yoluyla kendi hayatına dair karar verebilen bireylerden oluşan bir toplumun yaşadığı modern bir dünyadır. Bu modern dünyanın karşı karşıya kaldığı ve çözümlenmeye çalıştığı problemlerin başında kültürel haklar, etnik gruplar, farklılıkların nasıl bir arada yaşayabileceği tartışmaları gelmektedir. Bu dünyayı yaratan imparatorluklar sonrası modernizm, Osmanlı imparatorluğunun parçalanma sürecine girdiği dönemde, imparatorluğun bir bireyi aynı zamanda bir aydını olan Ziya Gökalp üzerinde etkiler yaratmıştır. Bu dönem siyasal, askeri, ekonomik ve dinsel problemlerin yoğun olarak hissedildiği bir dönemdir. Bu etkiler zamanın birçok Türk aydını gibi Ziya Gökalp'i tüm bu krizlere bir çözüm bulma arayışına götürmüş ve Ziya Gökalp'i de bu arayış içerisinde düşünce yapısında milliyetçilik, diğer fikirlerinin de temelini oluşturacak şekilde bir öneme sahip olmuştur.

Gökalp'in çözüm önerisi olarak sunduğu milliyetçilik “etnik temelli değil, kültürel bir milliyetçiliktir” (Gürsoy ve Çapçioğlu, 2006:93). Bu anlayışını onun dil konusunda söylediklerinden çıkarmak mümkündür. Örneğin Gökalp ‘Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak’ ilkesi çerçevesinde eğildiği dil meselesinde “Türkçeyi, anlam bakımından Modernleştirmek, terim bakımından İslamlaştırmak, gramer ve yazın bakımından ise Türkleştirmek” (Gökalp, 1997:13) gerektiğini belirtmiştir. Yine bu ilkeyle aynı adı taşıyan eserinde bu fikrinin davranışsal halini “Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Avrupa medeniyetindenim” (Gökalp, 1997:3) şeklinde ifade etmiştir. Gökalp burada daha geniş bir kapsama vurgu yaparken, Osmanlı imparatorluğundan kalan mirası etnik bir merkeze yoğunlaştırmak yerine daha kapsayıcı olduğunu düşündüğü ve yeni kurulan ulus devletin bir dayanağı olarak inşa edilebilecek kültür üzerinden hareket etmiştir. Zira tarihin yazılış şekline ve doğası itibari ile görünür olan kırılmalar toplumsal hafızada onarılabilir bir biçimde varlığını devam ettirmektedir. Pierre Nora (2006:19) “değişime kapıldıklarından unutmaya mahkûm toplumlarımızın geçmişle oluşturdukları şeydir” diye tarihi tanımlayarak hafıza ile arasında ki farkı ortaya koymaktadır. Çünkü “sadece benzerlik ve sürekliliği temel alırken, tarih farklılık ve düzensizlikleri önemser” (Assmann, 2001: 46) ifadesinde görüldüğü gibi toplumsal hafıza sürekliliği önceleyerek mekâna tutunup, geçmişi bugünde sahip olunan hatırlama figürleri ile çağırırken, tarih ise yaşantıları, anıları görmeyip değişimleri tarihi olgu olarak ele alır (Bulut, 2021).

Ziya Gökalp'in görüşleri dönem içerisinde Yusuf Akçura gibi diğer aydınlar tarafından da dile getirilmiştir. Dönemin yaşanan problemleri düşünüldüğünde, her aydın kendi üzerine düşen görevi üstlenmiştir. Parçalanmakta olan bir devlet, bir zamanlar devletin tebaası olan grupların kimlik sahibi olma arzuları, modernleşen hayat ve bu modernleşmeye uyum sağlamanın söylemi çağdaşlaşma. Tüm bunların bir potada toplanmasıyla; Gökalp ve Akçura gibi dönemin aydınları, diğer tüm grupların kendi etnik kimlikleri altında milliyetçilik denen yeni ideolojinin peşinde giderken, Türk kimliğine itibarını iade ederek, yeni şekillenen dünyada varlığını korumasını ve güçlenmesini amaçlamışlardır. Bu durumu Ziya Gökalp (1999:21)

Bir Toplumsal Hafıza İnşa Unsuru Olarak Ziya Gökalp'in Kültürel Ulusçuluk Yaklaşımı Ömer TEMİZKAN

“yüzyılımızın gelişmeleri ülkemize yansdıkdça gözümüz yeni şeyler, zihnimiz yeni kavramlar görmeye devam ediyor” diyerek ifade etmektedir.

Ziya Gökalp'in milliyetçilik fikrini tartıştığı bu dönem, dünya ölçeğinde de büyük krizlerin, savaşların, yıkımların, değer değişimlerinin yaşandığı bir dönemdir. Gökalp'in milliyetçilik fikri ile yeniden ayağa kaldırmaya çalıştığı insanlar, tarihin en trajik dönemlerinden birini yaşamaktadırlar. Bir taraftan savaşlar, bir taraftan büyük dönüşümler dönemin toplumsal yapısı için büyük bir kriz anlamını taşıyordu. Bu kriz elbette ki sadece mevcut Osmanlı topraklarında yaşayanları değil, Avrupa'nın her yanını sarmıştı. Öyle ki Avrupa, ikinci büyük krizi olan 2. Dünya savaşına kadar geçen sürede bu krizi yönetmeden, milliyetçi ideolojilerin iyi yönetilememesi ve bunun sonucunda Almanya'da nasyonal sosyalizm, İtalya'da faşizm ve İspanya'da Frankoculuk gibi tutucu ideolojilere eklenerek hem ülkelerinde hem de Avrupa'da büyük yıkımlara yol açmıştır.

Osmanlı devletinin yıkılışı sürecinde Türklerin, Türk kimliğini milliyetçilik söylemi altında diğer gruplara göre daha geç dile getirmelerinin birinci sebebi, Osmanlı devletinin kurucu öğeleri olarak kendilerini birincil unsur olarak görmeleridir. Gökalp bu süreçte Akçura'dan farklı olarak önceleri Osmanlılık fikrini savunmuş, daha sonra “dünyanın doğusu da batısı da bize açık bir şekilde gösteriyor ki, bu çağ, milliyet çağıdır; bu çağın vicdanları üzerinde en etkili güç milliyet idealidir” (Gökalp, 1999:13) diyerek Türk milliyetçiliğinin temellerini atan kişi olmuştur. Türklerin bu konuda ki gecikmesini de “önceleri sezgisel bir ileriye düşünmeyle, bir ideal için, bir var olanı tehlikeye düşürmekten çekinmişlerdi. Bunun için Türklük yok, Osmanlılık var diyorlardı” (Gökalp, 1999:13) şeklinde açıklamaktadır

Avrupa, ırkçılığa eklenerek ayrışmalara sebep olan bu dönemlerin yaralarını aşmak için, kültürel çoğulculuk, çok kültürcülük, anayasal vatandaşlık gibi çözüme yönelik teoriler üretmeye başlamıştır. Her ne kadar bu kavramların Avrupa da ki yorumlanması ile Türkiye'de ki yorumlanması arasında farklar olsa da özellikle etnik ve kültürel problemler bağlamında, küresel bir dünya tasarımı salt bir Türkçülük anlayışı ile problemlerin çözümü kolay olmayacaktır. Bu konuların Türkiye'de birer probleme dönüşmesinin sebebi, Osmanlı imparatorluğunun yıkılışı ve yeni bir devletin kurulmasıdır. Bu tip siyasi olayların yaşanması siyasi, felsefi ve ideolojik tartışmaları 20. yy. Türkiye'sinin gündemine oturmuştur. Bu muğlak siyasi atmosferde Osmanlı içinde yer alan etnik gruplar kendi milli kimliklerini oluşturmaya çalışırken, Osmanlı nasıl kurtulur sorusunun cevabı için aydınlar Osmanlılık, İslâmcılık, Turancılık gibi farklı temalar altında birleşmenin yolunu arıyorlardı. Ziya Gökalp'in bu noktada üç akım dediği *Türkleşmek*, *İslamlaşmak*, *Muasırlaşmak* fikri bunların hepsinin üstünde bir konum olarak, kültürü ön plana çıkartmış ve ne dinsel köklerden ne de modern dünyadan vazgeçmeden bir kurtuluşun rotasını çizmiştir.

Gökalp bu rotayı çizerken iktisadi noktalara da temas ederek kurtuluş yolunu açacak bir gücün eksikliğini “Ülkemizde güçlü bir hükümetin kurulamaması, Türklerin ekonomik sınıflardan yoksunluğu yüzündendir” (Gökalp, 1999:15) eleştirisi ile ifade etmiştir. Bu eleştiri milliyetçiliğin kültürel, sivil ya da siyasi olmasına bakılmaksızın, bilinç düzeyine yaptığı göndermeden dolayı önemlidir. Nitekim bilindiği üzere Fransız devrimi dahi, bir halk devrimi olmaktan öte ekonomik olarak sınıfsal nitelik taşıyan burjuvazi tarafında yapılmıştır. Ancak kapsamı dolayısıyla toplumun büyük katılımı ile gerçekleşmiştir.

Ziya Gökalp'in düşünce dünyasında Türkçülük diğer herşeyden farklı bir noktada durmaktadır. Çünkü “Gökalp'in çalışmaları hep Türk toplumunun geçmişi, günü (kendi dönemi) ve geleceği ile Türk dili ve Türk kültürü üzerinde yoğunlaşmıştır.” (Gürsoy ve Çapçioğlu, 2006:98). “Bu duygu ve düşüncelerle O, bilimsel, ahlaki, kültürel ve felsefi bir Türkçülük anlayışı ortaya koymuştur.” (Ali Nüzhet, 1931:120). Ziya Gökalp, Türk toplumunun felsefi ve tarihsel arka planını pozitivist bir bakış açısıyla ele almış ve buradan hareketle Türkçülük ideolojisini kurgulamıştır. Bu kurguyu iki ideal tip üzerinden ele almış ve ilk idealin bütün oğuzların yalnız kültürde birleşmesi olduğunu belirtmiştir (Gökalp, 1976:23). Bu ilk ideal, kültürel tabanlı bir milliyetçilik fikrinin toplumsal yapı tarafından daha az dirençle karşılanacağı öngörüsüne dayanmaktadır. Çünkü yeni yıkılmış bir imparatorluktan arta kalan toplulukları birleştirecek olan şey salt bir tarihsel Türk kimliği imgesinden ziyade tarihsel olarak paylaşılmış, birlikte geliştirilmiş kültür dinamikleridir. Bu noktada Wertsch'in tanımladığı şekli ile toplumsal hafızanın “bir geçmişi inşa ederken, geçmişteki verilere göre hem bugünü hem de yarını inşa etmesi” (Wertsch, 2004:56) Ziya Gökalp'in kültür ve milliyetçiliği bir araya getirerek kurguladığı toplumsallığı desteklemektedir. Bu tarz bir yaklaşım, özellikle göçmen sorunlarının çözümü için dile getirilen, ama sonrasında tarihsel birlikteliği olan toplulukların arasında ki sorunları çözmek içinde kullanılmaya çalışılan çok kültürcülük politikasının üzerinde bir çözüm sunmaktadır.

Postmodernizmin parçalılık iyidir ifadesi ile daha fazla derine inerek mikro yapıların birbirlerini tüm varlık halleriyle kabulüne dayanan bu paradigma, sorunları en azından tarihsel olarak birliktelikleri uzun zamana dayanan toplumlarda çözüm üretmekten uzak kalmaktadır. Bu daha küçük parçalara bölünmenin millet kavramı bağlamında ki sonucu, mikro milliyetçiliklerin doğması olarak görülmektedir. Bugün Türkiye'de bu söyleme daha sıklıkla rastlıyoruz olmamız, Gökalp'in döneminden farklı olarak artık küresel bir ilişki ağı içinde olmamızdır. Artık birleştirici unsur olarak kültürün merkeze alınarak, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak süreçlerinin uygulanabilir olması siyasetin gücünden ziyade, küreselleşmenin yarattığı tüketicilerin, küresel kültür emperyalizminden kurtulması ile mümkün görünmektedir. Geleneğin bir kenara itilerek modernin

Bir Toplumsal Hafıza İnşa Unsuru Olarak Ziya Gökalp'in Kültürel Ulusçuluk Yaklaşımı **Ömer TEMİZKAN**

peşinden giden bireylerden oluşan toplumlar, bilinçli bir birliktelik savaşında cephe alacak konumdan gittikçe uzaklaşmışlardır.

Gökalp'in kültür milliyetçiliğinde bir dinamik olarak gördüğü gelenek, onun tasavvur ettiği gibi toplumsal hayata nüfuz edemedi, küresel dünyanın kaygan siyasi zemininde yara almıştır. Oysa gelenek "bir kurumun çeşitli zamanlardaki şekilleri arasında bağlantı ve uyum sağlamakla kalmaz, bütün kurumların nasıl aynı kökten meydana geldiğini de göstererek hepsini birbirine bağlar" (Gökalp, 1999:31). Ancak geleneğin kendini modern adı altında popüler olan teslim etmesi, herhangi bir toplumsal kriz durumunda köklere doğru ilerlemeyi zorlaştıracaktır. Gökalp Osmanlı devletinde diğer tüm topluluklar gibi bir tebaa olan Türklerin, kuralcı ancak, geleneksiz bir toplum olduğunu iddia eder ve bu durumu kuralın durağan yapısından dolayı eleştirerek, ilerleme ve yaratıcılık ruhu taşıyan gelenekten yana bir tavır koyar. Hatta geleneği daha ön plana çıkararak ona birde amaç yükleyerek "gelenek, bağlılığı ve uyumu gerektirdiği için Türk'ün tarihinin ilk çağlarını dinin bu metafizikliğine bağlayarak bir İslam-Türk tarih felsefesini de oluşturulabileceğini ifade eder (Gökalp, 1999:32). Ancak Türkleşmeye ve İslamlaşmaya milliyetçilik ekseninde bakan Gökalp için, Muasırlaşmakta o derece önemlidir. Ona göre; "Türkçülüğün vazifesi, bir taraftan yalnız halk arasında kalmış Türk harsını arayıp bulmak, diğer cihetten garp medeniyetini tam ve canlı bir surette alarak milli harsa(kültüre) aşılacaktır" (Gökalp, 1976:42). Muasırlaşmak Gökalp'te ve çağdaşlarında, ancak fen ve teknoloji alanından değerlendirilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin Batılılaşma yolunda attığı adımları bu yönde belirleyen bir kavram olarak öne çıkmaktadır.

Ancak bugün Türkiye'de, farklılıklar temelinde yapılan tartışmalarda görüleceği üzere, kendi kültürel ve milli köklerimiz dışarıda bırakılarak, Batı toplumlarına ve onların sorunlarına yönelik çözümlerin ciddi bir şekilde Türkiye'de ki toplumsal yapı üzerinde uygulanmaya çalışıldığı, en azından istendiği görülebilir. Felsefi fikir akımlarının alınıp tartışılması normaldir ancak, göçmen sorunlarına yönelik, bir tanınma politikası olan çok kültürcülüğün Türkiye'de kimlik sorunlarını çözecek bir proje gibi sunulması gerçeklikten uzak gibidir.

Çok kültürcülük modern toplum yapılarında nasıl yaşamalıya cevap vermeye çalışırken, "kültürel nitelikte olan topluluk vicdanları topluma ait olan akıl ve mantıkla sürekli bir çatışma durumunda" (Gökalp, 1999:39) kalarak sadece nasıl yaşamalıya değil ne için yaşamalı sorusuna da kolektif bir cevap verme uğraşındadır. İşte bu sebeple Ziya Gökalp'in kültürel bir milliyetçilik kurgusuna sahip olması, modernizm gerilimini yaşayan Türk toplumu için önemlidir. Modernizmin getirdiği karmaşık yapının niçin yaşamalı sorusuna verdiği cevap, 20. yy. varoluşçuluğunun bireyi merkeze koyan yaklaşımıdır. Oysa kökleri itibari ile birbirine bağlı, kültürel paylaşımı yüksek, tarihsel bağları iç içe olan toplumların, modernizmin bu cevabıyla tatmin olmaları beklenemez.

"Modern dünyanın kurumsal yapısının temelinde yer alan hukuk ve devlet yapılarının en önemli meşruiyet dayanağı, eşitlikçi ideolojinin beslediği evrensel vatandaşlık kavramı olmuştur. Devlet kurumları ve hukuk önünde hiç kimsenin etnik, cinsel, dinsel ve ırksal farkına göre ayrı muamele görmeyecek olmasının bu eşitlik idealini, bu evrensel vatandaşlık idealini yeterince gerçekleştirdiği varsayılmıştır" (Aktay, 2002). Ancak bu idealin gerçek hayatta bir yansıması olması ihtiyacı politika yapıcılara buna yönelik olarak zorlamıştır. Her ne kadar imparatorluklar bunu fark edip bir kültür etrafında diğer kültürlerin varlıklarını korumalarına olanak sağlayarak kendi yapılarını devam ettirseler de modern çağ için imparatorluk tarzı bir kültürel çoğulculuk anlayışından bahsetmek mümkün değildir. Ancak Gökalp'in Türkçülük siyasetinde yeniden bir eşitlik ideali geliştirmeye gerek yoktur. Çünkü "onun Türkçülük siyasetinin temelinde millet, kültürel bir birim olarak belirir" (Balçık, 2002: 9). Parla'da, benzer bir şekilde "Gökalp'e göre Türk milliyetçiliği, kültürel bir ideali ve toplumsal dayanışma ve birliğin temelini oluşturacak bir yaşam felsefesini temsil ediyordu" (Parla, 2001:56) yorumunu yapar.

Gökalp, kültürün bireylerin içinde doğup var olduğu ve bu kültürel yapının bireyi, toplumsallaşma sürecinde bir kişilik sahibi yapması sonucu, bu toplumsallaşma sürecinden geçen insanların ortak kültürünün bir sonucu olarak ulusun kurulduğundan söz eder. Bu ifadelerden hareketle Gökalp'in iradeye dayalı bir millet anlayışını reddettiğini söyleyebiliriz. O, milleti belirleyen unsurların ırk, soy veya tek başına din olmadığını söyler. Gökalp (1976:21) "Millet ne irki ne kavmi ne coğrafi ne siyasi ne de iradi bir zümre değildir. Millet; lisanca, ahlakça ve sanatça ortak olan, yani aynı terbiyeyi almış bireylerden oluşan bir zümre" ifadesi ile ortak toplumsallaşma süreçlerini vurgular.

4. Sonuç

Sonuç olarak, Gökalp'e göre, "milleti oluşturan değerlerin başında dil birliği, kültürel paylaşım ve din gelmektedir" (Gökalp, 1999). Diğer bir ifadeyle Gökalp, bir kültür milliyetçiliğini öngörmekte, millet olabilmek için etnik olarak ayrışmak fikrine karşı çıkmaktadır. Buna, Gökalp, 'kültür milliyetçiliği' adını vermektedir. Kültür milliyetçiliği kavramı, Osmanlı siyasetinin yaşadığı kimlik krizini, yeni kurulan cumhuriyetin yumuşak bir geçişle çözümlenmesinde, Gökalp tarafından ortaya konması, O'nun Türk Düşünce dünyasında ki önemini artırmaktadır. Gökalp'in kültürel milliyetçilik temelinde oluşturduğu kuramı, daha dikkatli ve mesafeli bir yenileşme ve milliyetçilik yaklaşımı sergilenen bu dönemde, siyasete geniş bir hareket sağlamış olmasından dolayı da önemlidir. Bu nedenle, Gökalp'in toplumun kapsayıcılığına, belirleyiciliğine ve kültüre dikkat çekmesi toplumsal ayrışmanın etnik temelli olmasının en azından cumhuriyetin kuruluş döneminde önüne geçmiştir. Nihayetinde etkili bir şekilde kültür milliyetçiliği yapan Gökalp, etnik milliyetçiliğe/ırkçılığa karşı güçlü bir

Bir Toplumsal Hafıza İnşa Unsuru Olarak Ziya Gökalp'in Kültürel Ulusçuluk Yaklaşımı Ömer TEMİZKAN

muhafif tavra sahip olmuştur. Ona göre, “toplumların karakterleri kalıtsal değil, kültür ve eğitim yoluyla şekillenmektedir” (Gürsoy ve Çapcıoğlu, 2006:97).

Gökalp, toplumların, özellikle Türk toplumunun toplumsal yapısını ve toplumsal gerçeklerini değerlendirerek, Heyd'in sözleri ile “düşünsel ve sosyal gerçekliğin birbirlerinde var olmasından dolayı ırkçılığa karşı olmuştur” (Heyd, 2002: 53-54). İmparatorluk sürecinden Ulus-Devlete geçiş döneminde yaşayan Gökalp'in, karşılaşılan sorunlar ve bunalımların da etkisiyle Türk toplumu ve Türk kültürü üzerine yapmış olduğu sosyolojik, kültürel, siyasal analizler, Türkiye'nin bugün ki toplumsal ve kültürel yapısı üzerinde halen belli bir ölçüde geçerliliğini sürdürmektedir. Nitekim Paul Connerton *Toplumlar Nasıl Anımsar (1999)* adlı eserinde, “toplumsal bellek dediğimiz şeyin; en iyi biçimde tarihin yeniden kurulması (rekonstrüksiyon) olarak adlandırılabilir, çok daha özgül bir pratikten farklı olduğunun” (Connerton 1999:24) belirtilmesine vurgu yaparak toplumsal hafızayı tarih biliminin ortaya koyduğu geçmiş bilgisinden farklı bir noktaya taşır. Dolayısıyla Gökalp'te sadece geçmişin sınırlanmış bilgisinden değil, bir akış halinde olan kültürel bilgiden faydalanmayı önermektedir.

Halbwachs “Tarih, kişiler tarafından aktarılmış geçmiş olayların anlatısını yeniden üretmekle yetinmez, onu dönem dönem elden geçirir; sadece başka tanıklıklara sahip olduğu için değil, aynı zamanda bu anlatıyı mevcut düşünme biçimlerine uyarlamak ve bugünkü insanların geçmişini yeniden inşa etmek için” (Halbwachs 2016:216) gerektiğini söylerken, Gökalp'in düşüncesine paralel olarak Assmann (2015:51) “bellek sadece benzerlik ve sürekliliği temel alırken, tarih farklılık ve düzensizlikleri önemser” diyerek milliyetçiliğe temel olan tarih ve toplumsal hafıza arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

İmparatorluk sonrası kurulan cumhuriyetin bir ulus devlet olarak karşılaşacağı sorunlara birçok aydın çözümler aramıştır. Ancak Gökalp önerilerine milli bir nitelik katarak hem çağdaşlarından farklılaşmış hem de Türk toplumuna özgün bir nitelik kazandıracak şekilde düşüncesini şekillendirmiştir. Dolayısıyla çok kültürcülük ya da kültürlerarasıcılık gibi kavramlara karşın onun kültürel milliyetçilik kavramı hem mutlak olarak hem de toplumsal hafızanın inşasında önemli bir etken olarak hâlâ önemini korumaktadır.

KAYNAKÇA:

- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (Çev.: İskender Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Aktay, Y. (2002). “Birleşen Dünyada Çoğalan Kültürler”. *Euroagenda / Avrupa Günlüğü*, 1 (2).
- Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik Kuramları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 15 (1). 131-150.
- Ali Nüzhet (1931). *Ziya Gökalp'in Hayatı ve Malta Mektupları*. İstanbul: İkbal Kütüphanesi.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, (Çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. (Çev. Alaeddin Şenel). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gürsoy Ş. ve Çapcıoğlu İ. (2006). “Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme”. *AÜİFD*. 47(2). 89-98.
- Balçık, M. B. (2002). *Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp: Türk Milliyetçiliğinin İki Yüzü*. Sabancı Üniversitesi, Political Sciences.
- Berkes, N. (1985). *Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Bulut, B. (2021). Ziya Gökalp'in Manzumelerinde Toplumsal Hafızanın İnşası Olarak Mitik Mekân. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)*. Bahar. (23) 49-75
- Erdem, H. H. (2008). “Ziya Gökalp'in Tarih ve Toplum Düşüncesinin Temel Kavramları” *Toplum ve Demokrasi*. 2 (4). 163-172.
- Erişirgil, M. E. (1984). *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*, İstanbul: Remzi Kitabevi,
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, (Çev. H. Özel ve C. Güzel). Ankara: Ayrıç Yayınları.
- Gökalp, E. (2007). Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sos. Bil. Dergisi*. 7 (1). 279-298.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Dede Korkut Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). Makaleler I. (Haz. Şevket Beysanoğlu). İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Gökalp, Z. (1999). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, (Haz.: Latif Uğurtekin). İstanbul: Kemer Yayınları.
- Gürsoy, Ş. & Çapcıoğlu, İ. (2006) Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme. *AÜİFD*. Vol: 2. 89-98.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çevreleri*. (Çev. Büşra Uçar). Ankara: Heretik Yayınları.
- Heyd, U. (2002). *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, (Çev. Kadir Günay). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnalçık, H. (2000). “Ziya Gökalp Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür”. *Doğu Batı Dergisi*. Sayı:12. 11-34
- İnalçık, H. (2013). “Ziya Gökalp: Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür”, *Osmanlı ve Modern Türkiye Araştırmaları*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karakaş, M. (2006). Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği. *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı 38. 57-76.
- Kongar, E. (1996). “Ziya Gökalp”, *Türk Toplum Bilimcileri 1*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Livanelioğlu, Ö. A. (1998). Millet ve Milliyetçilik Kavramları Üzerine. *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı:3. 41-60.

Bir Toplumsal Hafıza İnşa Unsuru Olarak Ziya Gökalp'in Kültürel Ulusçuluk Yaklaşımı Ömer TEMİZKAN

- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları*. (Çev. M. Emin Özcan). Ankara: Dost Yayınları.
- Parla, T. (2001). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Takiş, T. (2006). "Hangi Milliyetçilik?". *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı 38.
- Tempulmen, S. (1999). *Construction of Cultural Identity: Multiculturalism and Exclusion*. *Political Studies*. 47 (1). 7-31.
- Türkdoğan, O. (1998). *Ziya Gökalp Sosyolojinin Temel İlkeleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2007); *Ziya Gökalp*, (Haz. Yunus Koç). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wertsch, J. V. (2015). Kolektif Bellek. (ed: Pascal Boyer ve James V. Wertsch) *Zihinde ve Kültürde Bellek*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yeğin, A., Badıllı, A., Hekimoğlu, İ., Yenisey, F. (1956). "Doğumunun 80. Yıldönümünde: Ziya Gökalp". *Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi*. İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı. Nu: 3 Gökalp Külliyyatı Nu: 4.

EXTENDED

As a result, according to Gökalp, "language unity, cultural sharing and religion come first among the values that make up the nation" (Gökalp, 1999). In other words, Gökalp envisages a cultural nationalism and opposes the idea of ethnic separation in order to become a nation. Gökalp calls this 'cultural nationalism'. The concept of cultural nationalism, introduced by Gökalp in the analysis of the identity crisis of the Ottoman politics with a smooth transition of the newly established republic, increases its importance in the world of Turkish thought. Gökalp's theory, which he formed on the basis of cultural nationalism, is also important because it provided a wide movement to politics in this period when a more careful and distant approach to innovation and nationalism was displayed. For this reason, Gökalp's attention to the inclusiveness, determinism and culture of the society prevented the ethnic based social segregation at least in the founding period of the republic. Ultimately, Gökalp, who effectively became a cultural nationalist, had a strong oppositional stance against ethnic nationalism/racism. According to him, "characters of societies are not hereditary but shaped by culture and education" (Gürsoy and Çapçioğlu, 2006:97).

Gökalp evaluated the social structure and social realities of societies, especially Turkish society, and, in Heyd's words, "was against racism because intellectual and social reality coexist" (Heyd, 2002: 53-54). The sociological, cultural and political analyzes of Gökalp, who lived in the transition period from the Empire to the Nation-State, on Turkish society and Turkish culture, with the effect of the problems and depressions encountered, still maintain their validity to a certain extent on the social and cultural structure of Turkey today. As a matter of fact, Paul Connerton in his book *How Societies Remember* (1999) states that "what we call social memory; By emphasizing that it is different from a much more specific practice, which can best be called the reconstruction of history" (Connerton 1999:24), it carries the social memory to a different point from the past knowledge revealed by the science of history. Therefore, Gökalp proposes to benefit not only from the limited knowledge of the past, but also from cultural knowledge that is in flux. Halbwachs "History is not content with reproducing the narrative of past events transmitted by individuals, it periodically overhauls it; Parallel to Gökalp's thinking, Assmann (2015:51) says that it is necessary not only because it has other testimonies, but also to adapt this narrative to current ways of thinking and to reconstruct the past of today's people" (Halbwachs 2016:216). and while it is based on continuity, history cares about differences and irregularities", he reveals the difference between history and social memory, which is the basis of nationalism. Many intellectuals sought solutions to the problems that the republic, which was established after the empire, would face as a nation-state. However, by adding a national quality to his proposals, Gökalp differentiated himself from his contemporaries and shaped his thinking in a way that would give Turkish society a unique quality. Therefore, despite concepts such as multiculturalism or interculturalism, his concept of cultural nationalism still maintains its importance both as an absolute and as an important factor in the construction of social memory.